
Лист до редакції

Лев Дроб'язко

БЕЗ ЛАПОК

Реверанс у бік М.Стріхи у статті Р.Зорівчак “Дивосвіт Григорія Кочура” (Літературна Україна. – 2005. – №8. – С. 7) повернув мене до події майже дворічної давнини. Якось у книгарні я вперше гортав сторінки книжки М.Стріхи “Данте й українська література: досвід рецепції на тлі “запізнілого націєтворення” (К.: Критика, 2003) і мене переслідувало відчуття, нібито я це колись читав. Містика розвіялася вдома, коли я перечитав статтю Г.Кочура “Данте в українской літературе”¹.

Річ у тому, що М.Стріха використав не тільки структуру й персоналії згаданої статті Г.Кочура (це природно, бо йдеться про одне й те ж), а й подав більшість її тексту як власний. Як для наукового видання – це несподівано. Проте переконайтеся самі:

У Г.Кочура: С именем Данте у Шевченко мы встречаемся, может быть, чаще, чем с именем кого-нибудь иного из мировых поэтов, кроме разве Шекспира. Точек соприкосновения нашлось немало, особенно если учесть параллели биографического характера (183).

У М.Стріхи: У творах Шевченка ми зустрічаємося з іменем Данте частіше, ніж із іменем будь-кого зі світових поетів, хіба що окрім Шекспіра². І далі: Звичайно, точок дотикання між Шевченком і Данте було чимало, вже з огляду на суто біографічні паралелі (30).

Або:

– Дантовские реминисценции встречаются и в стихах Шевченко. Вот начало стихотворения, написанного в 1848 г. в Кос-Аралі:

Немає гірше, як в неволі

Про волю згадувать...

Это перифраза слов Франчески да Римини из V песни “Ада”. Еще раз эти слова вспомнились поэту через четыре года. В письме к О.М.Бодянскому, мысленно сопоставляя прошлое с настоящим, Шевченко писал: [далі іде цитата. – Л.Д.] (184).

– Проте цікавішим для нас є початок написаного рік потому, вже на Кос-Аралі, вірша “Г.З.” (Ганні Закревській): “Немає гірше, як в неволі про волю згадувать”. Ці слова – майже дослівний переказ знаменитих слів Франчески (“Пекло”, V, рядки 121-123): “гіршого немає, як згадувать щасливу давню днину у злигоднях”. Що маємо не випадковий збіг, підтверджує пряме посилання – цитата в листі до О.Бодянського від 15 листопада 1852 року: [далі та сама цитата. – Л.Д.], (28).

– С Данте Шевченко познакомилися в русском переводе... Знал он, по всей вероятности, вышедший в 1843 г. прозаический перевод пяти песен “Ада”, принадлежащий Ф.Фан-Диму (Е.Кологривовой).

Издание это должно было заинтересовать его и как художника – оно было украшено репродукциями с рисунков Флаксмана (184–185).

– Насамперед, це, ймовірно, російський прозовий переказ “Пекла” Олени Кологривової (псевдонім Г.Фан-Дім), який вийшов шістьма випусками протягом 1842–1843 рр. (31).

---

¹ Кочур Г.П. Данте в украинской литературе // Дантовские чтения. – М., 1971. – С.181–203. Далі сторінку зазначаємо в тексті.

² Стріха М. Данте й українська література: досвід рецепції на тлі “запізнілого націєтворення”. – К., 2003. – С.28. Далі сторінку зазначаємо в тексті курсивом.

Проте Шевченка могли приваблювати в цьому виданні принаймні дві обставини. По-перше, репродукції з рисунків Флаксмана (31).

— С “Адом” Кулиш познакомився (вероятнее всего, в оригинале) еще в 50-е годы, свидетельством чего является стихотворение “До Данта (прочитавши його поему “Пекло”)”... (185).

В последние годы жизни (с 1890 г.) Кулиш начал работать над поэмой-памфлетом “Куліш у пеклі”... (185).

— А що Данте справді надихнув “невдалого до стиха” Куліша до поезії, свідчить вірш із “Досвіток” “До Данта, прочитавши його поему “Пекло”... (38).

Наприкінці життя, 1890 року, перейшовши за поріг сімдесятиліття, поет почав писати поему “Куліш у пеклі”... (39).

— В 1892 — 1896 гг. львовский журнал “Правда” напечатал десять первых песен “Ада” в переводе В.Сивенького (псевдоним известного поэта и переводчика Владимира Самойленко). Перевод сделан пятистопным ямбом, но молодой поэт облегчил свою задачу, отказавшись от рифмы...

— А хронологічно український читач найперше познайомився рідною мовою з першими десятима піснями “Пекла” у перекладі В.Самійленка.

Надруковано їх було в десяти випусках львівського часопису “Правда” у 1892-1896 роках. Переклад підписано псевдонімом “В.Сивенький” (47). Переклад В.Самійленка зроблено п’ятистопним ямбом, проте поет полегшив собі завдання, відмовившись від рим (48).

— В отличие от Самойленко, Франко переводит рифмованным стихом, сохраняя форму терцины (188).

— На відміну від В.Самійленка, молодий І.Франко перекладав Данте римованими терцинами (51).

— Итальянскую синтагму он передает, по традиции, установленной в немецкой (да и в русской) литературе, пятистопным ямбом, и в соответствии с этой же традицией вместо сплошных женских окончаний оригинала прибегает к чередованию мужских и женских рифм (188).

— При цьому італійські ендекасилаби, за традицією, установленною в німецькій та в російській літературі, він віддавав п’ятистопним ямбом, запроваджуючи на місці всуціль жіночих рим першотвору правильний класичний альтернанс чоловічих і жіночих клаузул (51).

— В том же году [1900. — Л.Д.] и в том же самом журнале [Літературно-науковий вістник. — Л.Д.] появился перевод двух отрывков из “Ада”. В 1905 г. Франко выступил с лекциями о Данте в Перемышле и Самборе (190).

— 1900 року в “Літературно-Науковому Вістнику” у Франковому перекладі з’явилися друком два уривки з “Пекла”... 1905 року І.Франко виступив із публічними лекціями про Данте у Самборі і Перемишлі (52).

— ...в 1912 г., во Львове появилась еще одна маленькая, в 33 странички, книжечка: “Іван Франко. Дантова друга любов” (190).

— 1912 року І.Франко видав невеликою брошурою на 33 сторінки статтю “Дантова друга любов”... (52).

— ...переводчик Леопарди, Фосколо, Кардуччи, большой почитатель Данте, он [П.Карманський. — Л.Д.] отважился обратиться к его поэме лишь в конце своей жизни (196).

— ...перекладав українською Леопарді, Фосколо, Кардуччі. Проте до роботи над Данте він [П.Карманський. — Л.Д.] узявся вже на старості літ (101).

— К более позднему периоду (1937—1938) относится несколько вещей, написанных терцинами, — например, стихи, посвященные памяти Коцюбинского... В овладении формой терцины поэт [Павло Тичина. — Л.Д.] достиг большого мастерства (195).

— Вже значно пізніше, у віршах, присвячених пам’яті М.Коцюбинського, Павло Тичина звертається — і вельми майстерно — навіть до дантовської терцини (77).

Цими словами Г.Кочур закінчував розмову про П.Тичину, а Стріха, розпалюючись, починає самостійно (і за допомогою Ю.Лавріненка), зовсім не за темою, брикати мертвого класика.

Наводити далі приклади того, що М.Стріха взяв за своє, на мою думку, нема потреби. Це все одно, що переписати статтю Г.Кочура.

Значу лише, що читати повний текст Г.Кочура в оригіналі набагато цікавіше, ніж в інтерпретації Стріхи, та ще й “оздоблений” такими висловами:

“В Максима Рильського, єдиного з п’яти неокласиків, який помер власною смертю в ранзі академіка і класика української радянської літератури...” (83); “З лихої іронії долі шлях до цілковитої негачії набутоків європейської цивілізації розпочався для Тичини віршем, де згадувалось ім’я Данте” (76) та ін.

Варто зазначити, що цитуючи (навіть у лапках), М. Стріха не завжди чітко зберігає сенс, закладений автором. Скажімо, Кочур пише: “...Рильський подняв перевод [Карманського. – Л.Д.] на более высокую степень поэтического мастерства” (198). М. Стріха перекладає це як “...Рильський підніс переклад [Карманського. – Л.Д.] на вищий ступень поетичної майстерності” (107).

Річ у тому, що Г.Кочур уникав омонімів, що могли привести до двозначності, а в перекладі незрозуміло: “вищий” – більш високий чи найвищий? Якби М.Стріха не обірвав цитату, то було б зрозуміло, бо далі Г.Кочур зазначає: “М.Ф.Рильский позже сожалел о том, что “не вмешался в перевод” еще больше и не ввел альтернанса” (199).

За традицією, завершити годилося б гарними словами. Але їх про свою творчість сказав уже сам М.Стріха: “Мотивацією появи нового перекладу (М.Стріха. “Пекло”. – Л.Д.) стала відсутність на сьогодні в Україні “канонічного” тексту поеми Данте, який можна було б порівняти за рівнем із російською версією М.Лозинського”.

Слушна думка, хочеться зняти капелюха, але... перед тим запитати: “порівняти за рівнем” чого?

Якщо за рівнем повноти перекладу – то це неможливо, бо М.Стріха, на противагу М.Лозинському, переклав лише третину поеми Данте. Попереду ще “козацька миля” – майже 10 тисяч рядків.

Якщо за рівнем дотримання літературного канону (норми) – то це теж неможливо. Бо прагнення якомога більше наблизити переклад до звичних для нас норм, зокрема й норм віршування (чергування чоловічих і жіночих рим, як то вважав Г.Кочур, 199), відрізняється інтерпретація твору Лозинським, а не Стріхою.

Щоправда, автор подав своє бачення “канонічності”: “...аргументом на користь саме суцільно жіночих рим може бути те, що вони бодай натяком нагадують читачеві про давню традицію нашого барокового віршування, надаючи перекладові потрібного відтінку давнини” (134).

Проте саме “давнина” аж ніяк не властива поемі Данте. “Неймовірно читати пісні Данте, не обертаючи їх до сучасності, – писав О.Мандельштам. – Вони для цього створені. Вони знаряддя для відчуження майбутнього. Вони потребують коментарів у Futurum. Його сучасність невтомна, незчисленна й невичерпна”³. Але це вже інша тема.

Отже, виступаючи як літературознавець, М.Стріха лишається перекладачем. Тобто замість того, щоб подати власне дослідження, він послідовно перекладає дефініції Г.Кочура. Щоправда, без лапок.

---

³ Мандельштам О. Разговор о Данте. – М., 1967. – С.32.

